

Construint una habitació pròpia. Arquitectes a la recerca del nostre espai.

Impossible desenvolupar un article sense referenciar a l'escriptora Virginia Woolf i la seua reivindicació d'una habitació pròpia: 'Una dona ha de tenir diners i una habitació pròpia per a poder escriure novel·les'.

Aconseguir una habitació pròpia es converteix per a les feministes en un objectiu general. Es tracta d'una habitació pròpia simbòlica que abasta tot i es concreta en multiplicitat d'aspectes: tenir accés a tota mena de treballs i poder sortir de les anomenades professions feminitzades; compartir les cures diàries en família i societat; permetre'ns el mateix temps lliure d'oci i descans; que se'ns considere per igual en la presa de decisions accedint als llocs on aquestes es realitzen... D'aquí ve que aquest objectiu es transferisca a la cerca dels espais físics: urbans i domèstics. I amb això la lluita feminista es relaciona també amb la cerca d'uns espais on se'ns tinga en compte.

Des de la perspectiva de gènere, l'arquitectura ha vingut marcada per l'existència d'una societat patriarcal i l'androcentrisme que aquesta imposa amb l'assignació separada de rols per a home i dona, tant en els espais públics com en els privats.

El calendari de 2024 Temps de dones, dones en el temps, el dedica en gran part a protagonitzar a les dones que van posar la seua obstinació a buscar el nostre lloc en el món de l'arquitectura.

Hem recorregut la història volent construir la nostra pròpia habitació, però ens hem vist obligades a residir en aquells llocs que ells volien. Durant les nostres vides hem habitat l'espai d'uns altres, com a meres transeünts, deambulant sovint inconscients, o per a adequar-lo i organitzar-lo perquè ells l'ocuparen net i ordenat.

L'època contemporània ha estat hereva del classicisme, una càrrega pesada com les seues columnes jòniques. El pes del qual hem sentit en ser ignorades en els nostres avanços, assoliments i aspiracions.

La falta d'un espai propi simbòlic es veu reflectit en la falta d'un espai propi físic, però també en l'exclusió d'alguns (despatxos) i en la inclusió permanent d'uns altres (cuines). Quantes vegades, les dones hem trobat a faltar aquest lloc per a pensar, per a relaxar-nos, per a usar el nostre temps en aquella activitat que preferim en solitari, sense interferències i sense la mirada supervisora.

Ja Vitruvi (segle I abans de la nostra era), a més de castigar-nos amb la imposició del seu cànon, va idear habitatges per al goig, treball i quefer dels homes de l'època. I de les seues idees van mamar els seus descendents fins a l'actualitat. A través del Renaixement i Modernisme el model de patró antropomètric, s'ha vist reforçat per Leonardo, Le Corbusier i fins i tot Calatrava. Amb les mesures del cos masculí, ens han inclòs injustament a les dones, per a construir qualsevol espai, sense considerar que les nostres mesures eren diferents i que necessitàvem que es tingueren aquestes en compte també.

Mereixen el reconeixement les dones que en temps recents van desenfundar potents ulleres violeta, per a observar i estudiar amb deteniment les qui de nosaltres van existir i van col·laborar amb el seu treball. Només així amb el recompte i les estadístiques es poden aportar dades objectives del passat i del present, que desmunten el negacionisme del biaix de gènere en els espais que habitem. Rastrejant per manuscrits i imatges han constatat quan apareixem o no en ells. A vegades

ens descobreixen reflectides en un paper secundari com a subsidiàries, unes altres furgant i llegint entre línies els textos, afirmen on no se'ns esmenta, però hauria de fer-se.

Zoraida Nomdedéu Calvente (1) dedica la seua tesi doctoral a la construcció de la identitat de les dones a través de la imatge dels espais. Conclou que per a les dones resulta difícil construir aquesta identitat de dona independent, en comparació amb els homes. Aporta proves que demostren que la dificultat a construir la nostra identitat radica en el fet que la mirada androcèntrica ha omés a les dones tant com arquitectes, com a usuàries. Les actuals revistes de disseny d'interiors i arquitectura continuen nomenant-les mínimament. La seua presència també és mínima en els òrgans de poder i difusió de l'arquitectura. I les imatges i dissenys reforcen els rols patriarcals.

Arribats a aquest punt hauríem de considerar altres models de construcció ideats per a assumir rols de cures col·lectives. No tots els models de construcció han estat iguals en el passat, n'hi ha alguns que van apostar per serveis col·lectius. Després de la Primera Guerra Mundial, el model de la casa Viena, va marcar la construcció d'habitatge social. L'arquitecta feminista austríaca **Grete Schütte-Lihotzky** (Viena, 1897-2000) (2) va projectar aquest tipus d'habitatges per a ajudar a tots i millorar la vida de la gent més desfavorida. Grete va entrevistar a centenars de mestresses de casa i va fer un estudi rigorós per al disseny de La Frankfurt kitchen, model que utilitzem sovint avui dia en les cuines dels habitatges familiars: modular, funcional, eficient, amb taulells i plaques de cocción. Segons l'assaig d'**Itziar Narro** (2), Grete va desenvolupar aquesta cuina amb el desig d'ajudar a les dones perquè el seu treball fos més fàcil i pogueren així tenir més temps lliure.

En molts dels estudis actuals sobre la dona en l'arquitectura es nomena a **Carmen Espejel Alonso** com a referent per la seua visió com a dona en l'arquitectura.

La seua obra 'Heroïnes de l'Espanya. Dones arquitectes en el Moviment Modern', és una síntesi teòrica i històrica del paper de la dona en l'Arquitectura i en un dels vídeos a l'abast en internet (3), comenta sobre aspectes en què les dones han influït en l'arquitectura i parla de l'habitatge col·lectiu compartit. Assenyala la importància de l'espai i posa l'accent en les cures. Carmen Espejel considera l'habitatge com un primer lloc de protecció, relacionat amb les cures domèstiques perquè aquestes estan relacionats amb l'espai on es desenvolupen. En conseqüència, l'habitatge ha de tenir alguns suports perquè aquesta protecció, aquestes cures es puguen produir. Així Espejel dissenya edificacions amb guarderies pròpies, habitatges amb espais intermedis interfamiliars, habitatges de gent gran com a apartaments, cases intergeneracionals en l'ús ... 'Perquè l'arquitectura és la primera pedra que et permet unes certes cures'.

Quan a poc a poc s'ha reconegut la nostra veu, l'arquitectura s'ha vist recompensada i amb ella tots i totes les que l'habitarem i transitarem.

Compartim l'opinió de **Zoraida Nomdedéu** en què '**el camí per a equilibrar la desigualtat que imposa el patriarcat implica construir identitats femenines fortes i establir actuacions col·lectives**' i que 'la construcció de la pròpia identitat se secunda entre altres coses, en aquells referents externs que aspirem a imitar o fins i tot superar. Sense aquests referents, l'abast de la motivació d'una adolescent difícilment serà el mateix'. Per això és de vital importància que les dones es facen presents en les revistes de divulgació i que possiblement s'han de canviar els criteris de selecció de projectes que publiquen.

A les nostres mans està el canvi en aquesta època contemporània en la qual les dones arquitectes són molt més nombroses, sent capaces de crear nous espais més justos, inclusivament i identitaris de la complexa realitat, sense obviar que la dona i les cures han d'estar en el centre de les nostres vides.

Reconstruir els espais sota la nostra mirada implica canviar rols assignats i

dissenyar nous espais segons els nostres desitjos i necessitats.

(1) Tesi doctoral de Zoraida Nomdedeu Calvente: 'La construcció de la identitat de les dones a través de la imatge dels espais'. Institut d'estudis feministes i de gènere 'Purificació Escibano'. Dirigida per Joan Manuel Marín Torres. Castelló de la Plana, Febrer de 2017.

(2) Grete Schütte-Lihotzky, la primera dona ARQUITECTA d'Àustria, d'Itziar Narro, maig 2020 en Icona AD.

<https://www.revistaad.es/disenio/iconos/articulos/grete-schutte-lihotzky-primera-mujer-arquitecta-austria/26140>

(3) Carmen Espejel ens compta la diferència entre viure i compartir i cures domèstiques. YouTube Museu ICO 1 desembre 2022: <https://www.youtube.com/watch?v=a1uygcu1z8y> minut 1'40.